

*А.О. Науменко
(м. Київ)*

БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПІД ЧАС ГАЛИЦЬКОЇ БИТВИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано повноту висвітлення історичною наукою бойової діяльності російських військ у Галицькій битві на українських землях, внеску окремих військових частин (з'єднань) у результат бойових дій (операцій), звитяги у боях окремих бійців і командирів.

***Ключові слова:** Галицька битва, Південно-Західний фронт, російські війська, бойові дії, армія, армійський корпус, звитяга бійців і командирів.*

Галицька битва є однією з найважливіших і масштабних військових подій на західноукраїнських землях під час Першої світової війни. Вивчення її історії викликає значний інтерес. Сьогодні воно необхідне перш за все для правильного розуміння військових подій столітньої давності на Російському фронті в цілому, оскільки саме цей фронт був одним з головних у 1914–1917 рр., а події, що відбувалися тут, здійснювали вагомий вплив на хід та результати війни. Наукове опрацювання даної теми сприятиме об'єктивному висвітленню воєнної історії України початку ХХ ст., більш глибокому відображенню виняткової ролі військ Російського Південно-Західного фронту у Першій світовій війні в цілому.

Сучасні провідні вітчизняні дослідники наголошують, що збереження пам'яті про Велику війну полягає не лише в пошуку, упорядкуванні могил загиблих і встановленні пам'ятників, а й у вихованні молоді, науковому дослідженні та переосмисленні неймовірного, як на той час, збройного конфлікту, який кардинально змінив світ, широкому інформуванню суспільства засобами масової інформації про його події, персоналії, наслідки і значення, а також пропаганді взаємоповаги і співпраці між народами¹. Без глибокого аналізу бойових дій у 1914–1917 рр., внеску в їх результати окремих військових частин та вояків тогочасна історія українських земель не буде повною. Саме ця обставина і спонукає дослідників звернутися до ґрунтовного вивчення військових подій Першої світової війни в Україні.

Дана стаття має на меті проаналізувати повноту висвітлення історичною наукою бойової діяльності російських військ у Галицькій битві на українських землях, внеску конкретних військових частин у результат бойових дій, звитяги у боях окремих бійців і командирів.

Наукове опрацювання подій Великої війни почалося відразу після її завершення. Перші наукові праці з даної теми вийшли з-під пера її учасників. Початковим кроком стало створення у серпні 1918 р. спеціальної воєнно-історичної комісії з опису війни 1914–1918 рр., на яку покладалося завдання

опису останньої «з метою практичного використання її досвіду»². Головою комісії було призначено В. Клембовського, який під час війни командував армійським корпусом, а пізніше став начальником штабу Південно-Західного фронту³. Відтак дану комісію очолювала особа, яка мала досвід війни і могла кваліфіковано організувати її роботу, а у кінцевому рахунку — надати необхідні результати. В подальшому комісія неодноразово реорганізовувалася, змінювався і її керівний склад. Зокрема, незабаром її очолив О. Свечин. Всього ж протягом 1918–1921 рр. у роботі комісії брали участь як редактори, або упорядники багато військових спеціалістів старої російської армії, які зробили вагомий внесок у вивчення історії Першої світової війни в цілому і Галицької битви зокрема⁴.

Однією з перших праць став «Стратегический очерк войны 1914–1918 гг.», виданий у семи частинах. Першу з них підготував Я. Цихович. У ній автор розглянув перебіг подій, що передували Галицькій битві, та саму битву. Незначною мірою ця праця містить окремі згадки про деякі полки і дивізії, щоправда, без детального розгляду їх дій. Виняток може становити аналіз бойової діяльності армійських корпусів. Проте дізнатися з праці Я. Циховича про внесок у результат бойових дій окремих військових частин та з'єднань, зокрема дивізій, а тим більше полків — неможливо. Також праця не містить відомостей про діяльність окремих героїв — солдатів, офіцерів і генералів⁵. Разом з тим «Стратегический очерк ...» не втрачає свого значення завдяки винятковій хронологічній точності, а також публікації у ньому значної кількості різноманітних документів.

Інша важлива праця підготовлена А. Зайончковським. Тут глибоко розглянуто хід подій всієї війни, в тому числі і події Галицької битви на західноукраїнських землях. Проте сама робота має яскраво виражений стратегічний характер, оскільки розглядає діяльність передусім фронтів та армій, подекуди — корпусів, аналіз же бойової діяльності полків і дивізій за мету не брався. В цілому ж дана праця є однією з провідних, присвячених історії Першої світової війни. Так, радянський дослідник І. Ростунов вважає, що робота А. Зайончковського тривалий час залишалася найповнішим описом Першої світової війни, що був у радянській історіографії. Вона містить багато важливих відомостей щодо російського фронту⁶. Востаннє доробок даного автора перевидавався у 2002 році⁷.

Важливе значення для дослідження історії Галицької битви має робота О. Коленковського, присвячена саме першому періоду війни. Кожна операція у цій праці супроводжується розбором дій військ і рішень командування⁸. Подекуди відзначаються дії корпусів та окремих дивізій, що дає можливість оцінити їх участь у Галицькій битві⁹. У працях попередніх авторів подібні відомості майже не наводяться. Автор наголошує на виснаженні переможців — росіян, чим пояснює тимчасову зупинку російських армій для укомплектування і поповнення запасів, що дало можливість австрійцям відступити. При цьому О. Коленковський визнає, що хоча загальні результати операції не дали того, що очікувалося російським командуванням, проте політичне значення її було величезним¹⁰. Зазначимо, що дана праця недостатньо глибоко висвітлює бойову

діяльність військ, оскільки головна її мета — висвітлення подій першого періоду війни в цілому.

Питання бойової діяльності військ Південно-Західного фронту широко висвітлювалися у монографічних дослідженнях, присвячених окремим операціям. Сюди насамперед слід віднести роботу О. Белого, присвячену виключно Галицькій битві. Ця праця відзначається широким фактичним матеріалом і глибиною узагальнень автора. Зауважимо, що тогочасні дослідники залишили небагато такого роду праць. Величезна цінність доробку О. Белого полягає насамперед у тому, що він дослідив усі основні передумови, які передували початку бойових дій, та фактори впливу на них. Це, зокрема, зовнішньо- та внутрішньополітична обстановка, а також економічне становище ворогуючих сторін. При цьому автор робить дещо несподіваний висновок про те, що економічне становище Австро-Угорщини було важчим, аніж Росії¹¹. Також для сучасних дослідників може представляти інтерес аналіз О. Белім українського питання в Галичині та можливий його вплив на війну¹². Поглибленому опрацюванню піддано плани війни, стратегічне розгортання та операції¹³. Безпосередньо для дослідження умов бойової діяльності військ важливе значення має здійснений автором огляд району воєнних дій¹⁴. О. Белий провів глибокий аналіз стану збройних сил противників, визначив їх сильні та слабкі сторони. Він робить висновок, що на боці російської армії були майже всі переваги порівняно з австро-угорською. При більшій чисельності всієї армії, сильніших кадрах мирного часу, російська армія мала численніший склад і більшу бойову потужність дивізій. Бойова підготовка російських військ була значно кращою ніж австро-угорських¹⁵. Саме у цій праці детально розкривається діяльність російських та австро-угорських військ під час Галицької битви. В окремих випадках бойові дії розібрано буквально по днях, що, безумовно важливо для уточнення перебігу військових подій 1914 р. І глибокого аналізу дій кожної військової частини тут немає, оскільки автор не ставив перед собою такої мети, праця О. Белого все ж дає майже повне уявлення про особливості застосування різних родів військ — піхоти, кінноти, артилерії, інженерних військ та авіації. Це досягається розбором завдань, які ставилися перед військами та глибоким аналізом боїв і бойовищ, у яких вони брали участь¹⁶. На працю О. Белого звернули увагу і російські білоемігрантські дослідники за кордоном. Зокрема, М. Головін в одній зі своїх наукових робіт, також присвяченій подіям Галицької битви, на неї посилається¹⁷. Загалом праця О. Белого залишається поки що єдиним науковим доробком, який найповніше розкриває хід та обставини Галицької битви.

Для висвітлення бойової діяльності військ у Галицькій битві важливе значення мають роботи, присвячені історії окремих військових частин та з'єднань. Характерним прикладом у даному випадку служить праця Л. Бельковича, де розглянуто бойові дії 8-го армійського корпусу у Городоцькому бойовищі. Автор розкриває дії всіх військових частин корпусу, часто зупиняється на діяльності та бойових подвигах окремих підрозділів. Тут уже зустрічаються прізвища деяких командирів, чого нема, зі зрозумілих причин, у працях

попередніх авторів¹⁸. Проте подібних праць, що розкривають діяльність окремих частин у Галицькій битві, радянські дослідники міжвоєнного періоду залишили зовсім небагато.

Проаналізувавши ці та інші праці і підбиваючи підсумок вивчення наукового доробку з історії Галицької битви, зробленого у Радянському Союзі у міжвоєнний період, слід визнати, що дослідники провели величезну роботу щодо узагальнення досвіду військових подій 1914–1918 рр., зокрема і на українських землях у 1914 р. Ця велика за масштабами робота сприяла узагальненню досвіду війни і втіленню його у практику управління військами. Проте, звертаючи основну увагу на розвиток стратегії, оперативного мистецтва і тактики, ці автори не виправдано мало приділили уваги героїзму військ під час Галицької битви. Майже нічого невідомо про героїчні подвиги бійців і командирів, конкретний внесок частин і підрозділів у результати боїв. Це пояснюється насамперед тим, що в той час не прийнято було розвивати воєнну героїку на прикладах Першої світової війни, яку радянські політичні провідники вважали несправедливою, імперіалістичною і т.д. Це повною мірою визначало характер історичних праць. Відтак у цілому подвиг воїнів 1914 р. залишається мало-дослідженим.

Вивчення досвіду Першої світової війни відбувалося не тільки у Радянському Союзі, але і за кордоном. Значний інтерес представляє розвиток військово-історичної думки у середовищі російської еміграції, оскільки тут опинилася більшість воєнних теоретиків і воєначальників старої армії. Зарубіжних авторів хвилювали ті ж самі проблеми, що і їх колеги у СРСР. Проте їх розділяли суворі ідеологічні обмеження. Для емігрантів це була Велика війна, під час якої Російська імператорська армія проявила героїзм і самопожертву.

Так, вагомий внесок у вивчення історії Першої світової війни зробив М. Головін. Результати досліджень Галицької битви він виклав у кількох спеціальних роботах. Досліджуючи мобілізаційні заходи, М. Головін вказує, що оголошення війни Німеччиною викликало велике піднесення національного почуття. Наскільки широкі народні маси охопило це піднесення, можна судити по тому, як проходила мобілізація... Багато з запасних у провінції являлися перед комісіями по «воинскому присутствию» і просили не засвідчувати їх фізичну придатність, заявляючи, що вони цілком здорові; вони хотіли полегшити роботу комісій і допомогти спішному ходові мобілізації. ... На мобілізацію прибуло 96% усіх призваних, прибуло без відмови і воювали в подальшому на славу¹⁹.

Підхід М. Головіна до оцінок діяльності російських військ в цілому неупереджений. Проте він уважає, що стара російська армія мала такі великі чесноти, що в очах серйозних людей, вона може тільки виграти від правди. Щодо військової звитяги і дій військових частин, аж до дивізій, російська армія 1914 р. може бути поставлена вище всіх армій, що воювали тоді. Разом з тим М. Головін справедливо наголошує на суттєвих недоліках в діяльності вищого військового управління. Він визнає, що у цій надто складній області людської діяльності досягнути досконалості надто важко, завжди можливі помилки. При

цьому він вказує на помилки і з боку противника. Разом з тим М. Головін наголошує, що це не повинно служити причиною приховування таких помилок у росіян, оскільки виправлення цих помилок купується на війні ціною крові. У такій армії як стара російська армія, командний склад був розбещений доблестю військ. Надто часто його помилки могли залишатися непомітними під покриттям пролитої зайвої крові. Ця доблесть військ призводила до розумових лінощів. Подібно до дуже багатой людини, російський командний склад при звичайстві надто неекономно пити офіцерську і солдатську кров²⁰.

У роботах М. Головіна приділяється певна увага діяльності військ у ході Галицької битви, аналізуються переваги й недоліки у їх застосуванні. Автор в окремих випадках розкриває глибинні причини невдач, що видно передусім на прикладі застосування 3-ї Донської козачої дивізії²¹. Також М. Головін у цілому позитивно оцінює діяльність армійських корпусів 3-ї та 8-ї армій і частин кінноти, що діяли у їх складі. Він детально розбирає діяльність дивізій, а подекуди і полків під час боїв²². Виділяється М. Головіним так звана «проблема Львова», а саме, дискусія, яка виникла між російськими воєначальниками щодо захоплення міста, оскільки Львів вважався фортецею²³. В дійсності ж Львів був залишений австрійськими військами і росіяни зайняли його без бою. У даній роботі аналізується рішення військового керівництва противника та його становище протягом усієї Галицької битви. При цьому автор робить наголос на настроях слов'янських частин австро-угорської армії, які не надто рвалися у бій за Двоєдину монархію²⁴. Також цінним є і те, що М. Головін зупиняється на перебігу окремих боїв, відзначаючи дії російських військ. Зокрема, відтворено окремі епізоди діяльності частин 12-ї кінної дивізії після зайняття росіянами Львова та дії Апшеронського полку під Суходолами²⁵. Використовуючи тогочасні документи, автор доводить виняткове значення успіхів російських військ Південно-Західного фронту для фронту союзників і долі всієї війни²⁶.

Роботи М. Головіна вносять багато важливих відомостей і висновків щодо з'ясування подій Галицької битви. Особливо це стосується рішень командування, завдань, що ставилися перед корпусами і дивізіями, бойової роботи військ. Своїми працями М. Головін зробив помітний внесок в опрацювання історії Галицької битви в цілому.

Для вивчення найбільш загальних питань, пов'язаних з Галицькою битвою має значення робота Ю. Данілова. Він, як і М. Головін, також акцентує увагу на «проблемі Львова». Це він пояснює тим, що командування Київського військового округу протягом кількох років, що передували війні, культивувало у себе уявлення про Львів, як про пункт, укріплення якого, незважаючи на їх тимчасовий характер, являють значну силу. Разом з тим Данілов вказує, що Львів був історичним, культурним й адміністративним центром всієї Галичини, і це мало дуже важливе політичне і психологічне значення. Крім того, Львів був великим вузлом залізниць і ґрунтових доріг, що вели до Сану і Дністра, чим власне і визначалося його спеціально-військове значення. Зі Львовом у руки росіян переходила і багата військова здобич. Успіхи, досягнуті у Східній Галичині, завершені переходом до рук росіян Львова, значною мірою, пом'якшували

гіркоту східно-прусських невдач²⁷. Конкретних прикладів бойової діяльності військ 3-ї та 8-ї армій даний автор не наводить, проте робить важливий загальний висновок, що російські війська проявили у цій операції багато доблесті і невтомності. Вони показали, що відповідно керовані, вміють виривати перемогу з рук дуже підготовленого противника. Хоча австрійська армія не була якісною, проте окремі її частини, особливо німецькі і мадярські, билися вперто. Ворожі війська добре провадилися і мали на чолі наполегливих і рішучих генералів. З російського боку, на думку Ю. Данілова, всі роди військ шляхетно змагалися один перед одним у пориві і самопосвяті. Але особливо автор підкреслює мистецтво та дієвість артилерійського вогню росіян. Російська польова артилерія з повною справедливістю заслужила назву володарки Галицьких полів бойовищ, і її спокійна і жертвна робота викликала захоплені відгуки з боку піхоти; для останньої вона не тільки готувала, але інколи і прокладала шлях до перемоги і слави²⁸.

Дослідники за кордоном значну увагу приділяли висвітленню окремих подій Галицької битви. Прикладом такої роботи є доробок О. Сливинського про найбільше кавалерійське зіткнення Першої світової війни на Російському фронті, яке відбулося неподалік с. Ярославичі (Тернопільська обл.). У ньому взяли участь російська 10-а кінна дивізія та 4-а австрійська. Ця подія і до сьогодні залишається маловідомою. Автор особисто брав участь у цьому бойовищі і свої спостереження виклав у даній праці. Докладно здійснено аналіз загальної обстановки, яка передувала бою і перебіг бою на всіх його ділянках. О. Сливинський також виклав свої висновки щодо ведення та результатів бою. Він стверджує, що бій 10-ї кавалерійської дивізії 8 (21) серпня 1914 р. є рідкісним явищем у подіях Великої Європейської війни, являючи собою типовий зразок кінного бою з усіма фазами його розвитку, винятковий як за кількістю учасників, так і за наявністю у ньому суто кавалерійських прийомів²⁹. Цінність роботи О. Сливинського полягає насамперед у тому, що вона всебічно висвітлює маловідому подію Галицької битви та має значення для вивчення воєнної історії України й окремого її регіону.

Науковий характер має праця Д. Щербачова, присвячена участі 9-го армійського корпусу та 3-ї армії у Галицькій битві. Події, учасником яких був він сам, оскільки командував 9-м армійським корпусом під час битви, автор розглядає на фоні подій, які відбувалися на всьому Російському фронті. Поглиблено проаналізовано діяльність військ корпусу, внесок їх у результати битви, а саме їх участь у Львівській та Рава-Руській операціях. Не обійдено увагою і недоліки та прорахунки у діяльності командування 3-ї армії. Оцінюючи підлеглі війська, Щербачов пише: «...можна сказати, що під сильним вогнем важкої артилерії противника, доводилося поступово захоплювати різні пункти, висоти, села, гаї, переважно вночі і пересуваючи артилерію ближче, гасити вогонь батареї противника зосереджуючи по них артилерійський вогонь, ... дух і звитяга наших військ були вище і ніхто не сумнівався у рішучій перемозі, хоча потрібно було багато зусиль і рішучості...»³⁰. Доробок Щербачова має значення передусім для

з'ясування діяльності військового з'єднання, солдати й офіцери якого зробили вагомий внесок у збройну боротьбу на землях Галичини.

Певною мірою на стан досліджень Галицької битви, зокрема діяльності у ній російських військ, може впливати робота І. Рубця, вміщена у білоемігрантському виданні «Военная быль». Її автор, учасник війни 1914–1917 рр., зібрав відомості щодо бойової діяльності російської кінноти у Першій світовій війні, зокрема й у Галицькій битві. Короткий огляд кінних атак з їх результатами дозволяє з'ясувати, як діяла кіннота у тих подіях³¹.

Однією з важливих робіт російської білоемігрантської історіографії є праця А. Керсновського «История русской армии». Подіям Першої світової війни присвячено останні два томи цієї роботи. Автор досить глибоко аналізує операції російських військ, коротко зупиняється на внескові окремих військових частин у результати боїв. Подібні відомості у загальних працях більшості дослідників зустрічаються мало. Наявність такого матеріалу є безумовною перевагою твору А. Керсновського. У заключенні він дає коротку оцінку бойовим діям всіх дивізій і корпусів, що значною мірою сприяє розширенню знань про характер бойової діяльності військ у цілому. Проте не завжди можна погодитись з оцінками дій окремих військових частин і з'єднань та деяких військових керівників³². Слід, однак, визнати, що дана праця значною мірою заповнює проблему вивчення внеску військових частин у хід та результати Галицької битви.

Розглядаючи ці та інші наукові праці, підготовлені російськими білоемігрантськими дослідниками, можна стверджувати, що їх внесок у висвітлення означеної проблеми досить значний. Адже вони, прагнучи підкреслити героїзм і жертвність військ, дійсно приділили багато уваги їх бойовій роботі на фронті. Якщо радянські міжвоєнні дослідники готували праці переважно прикладного характеру, призначені для вивчення досвіду війни, необхідного червоном командирам, то дослідники за кордоном намагалися донести до широкого суспільного загалу те, що не висвітлили їх радянські колеги — подвиг військ та окремих бійців і командирів у війні в цілому, а зокрема — й у Галицькій битві 1914 р.

У другій половині ХХ ст. дослідження історії Першої світової війни продовжувалися. Проте значної активності та зацікавленості тут уже не спостерігається. Прикладний інтерес до подій цієї війни у дослідників та у суспільстві значно знизився. Це пояснюється тим, що більш актуальним став досвід Великої Вітчизняної війни. Відтак основні зусилля істориків були спрямовані на військові події саме цього періоду. Разом з тим з'явилася низка праць, де розглядаються події Першої світової війни в цілому. До них, передусім, відносимо роботу І. Ростунова, присвячену військовим подіям на Російському фронті³³, а також декілька важливих робіт, де розглядається хід подій на всіх фронтах війни, в тому числі — і на Російському³⁴. Сучасні вітчизняні дослідники звертають увагу на те, що І. Ростунов повністю спростував точку зору німецьких істориків відносно другорядності Східного фронту для Центральних держав³⁵. Події Галицької битви тут розглядаються в контексті всієї війни. Для цих робіт характерно те, що у них висвітлено бойові дії на фронтах в цілому. Здійснено

аналіз діяльності фронтів і армій. При цьому майже не згадуються прізвища воєначальників (за невеликим винятком), не кажучи вже про менші військові частини, їх командирів та особовий склад. Цінність цих та інших подібних робіт полягає, насамперед, у тому, що вони передають загальний хід подій з великою точністю у хронологічному і територіальному аспектах. Разом з тим традиційні підходи до подій Першої світової війни з боку офіційної радянської історіографії залишалися незмінними, що в першу чергу визначало напрямки досліджень даної теми. Відтак на глибоке об'єктивне висвітлення бойової діяльності військ на фронтах у 1914–1917 рр. годі було сподіватися.

В умовах загальної демократизації суспільства після 1991 р. виникли сприятливі умови для всебічного й неупередженого вивчення військової історії. Посилився інтерес і до подій Першої світової війни. Протягом останніх років з'явилися наукові праці, в яких різною мірою досліджується перебіг подій цієї війни та Галицької битви зокрема. Зазначимо, що інтерес до їх історії значною мірою посилюється. Переважно це праці російських і українських авторів. Галицька битва розглядається там переважно в контексті історії бойових дій у 1914–1917 рр. Так, В. Волковинський розглянув перебіг бойових дій на українських землях у роки Першої світової війни, приділивши певну увагу і Галицькій битві³⁶. Вітчизняний дослідник Б. Кривошина вважає, що сучасний історіографічний етап дослідження подій Першої світової війни в Україні характеризується концептуальним переосмисленням багатьох аспектів війни. Визначальним стало намагання українських істориків відтворити події війни з позицій українського національно-визвольного руху та боротьби за державну незалежність. Проте історіографічний доробок щодо подій Галицької битви цей дослідник глибоко не аналізував³⁷. Важливі, на наш погляд, проблеми вивчення історії Першої світової війни було поставлено на Всеукраїнському круглому столі «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна», проведеному з нагоди 90-річчя початку цієї війни. Було виявлено основні аспекти у її історії, які потребують свого ґрунтовного висвітлення³⁸.

300-літня історія Харківських полків вивчається у роботі харківського дослідника С. Потрашкова. Він прослідкував бойовий шлях Харківського і Чугуївського уланських та Ізюмського гусарського полків за 300 років. Не оминув увагою автор і Першу світову війну, де ці полки брали активну участь. Зокрема, коротко відзначається участь Чугуївського та Ізюмського полків у Галицькій битві³⁹. Доробок С. Потрашкова має важливе значення для вивчення історії окремих військових частин.

Протягом 2009–2013 рр. з ініціативи Національного військово-історичного музею проведено цілу низку конференцій, присвячених військовій історії усіх регіонів України. Подібний проект вивчення регіональної військової історії не має аналогів в Україні, а можливо, і за її межами. Учасники їх неодноразово акцентували на тому, що Перша світова війна займає важливе місце в історії України, в тому числі це повною мірою стосується і тогочасних військових подій на українських землях. Окремі епізоди Галицької битви висвітлено у тезах О. Дем'янюка, О. Івахіва, А. Щеглова, О. Куцької, О. Марущака, А. Науменка, В. Топальського⁴⁰.

Напередодні 100-літнього ювілею початку Першої світової війни наголошується на розгляді проблеми її «спадщини» та історичної пам'яті про неї в сучасному українському соціумі⁴¹. Це повною мірою стосується і пам'яті вояків та військових частин, які брали участь у Галицькій битві. Проводяться наукові заходи, присвячені цьому історичному ювілею. Так, у Львові наприкінці червня 2014 р. відбувся Міжнародний науковий форум «Перша світова війна у військово-історичному вимірі». На даному форумі було порушено багато важливих проблем історії Першої світової війни, в тому числі обговорювалися і події Галицької битви. Зокрема, окремі її епізоди розглянуто у тезах В. Виздрика, М. Слободянюка і Л. Войтовича⁴².

Як видно, історія Першої світової війни постійно перебуває в полі зору вітчизняних науковців, проте цілісної праці, присвяченої бойовій діяльності російських військ у Галицькій битві, яка з сучасних позицій розглядала б дане питання, в Україні поки що не створено.

Над історією Першої світової війни працюють російські дослідники. У вересні 2004 р. у Москві відбулася міжнародна наукова конференція, на якій висвітлювалися найрізноманітніші аспекти цієї війни. Проте Галицька битва розглядається лише побіжно у роботах учасників даної конференції — І. Анфертєєва, В. Малькова, Н. Тархової, А. Шишова⁴³. Невелику працю про Галицьку битву підготував М. Оськін. Вона написана на стратегічному рівні і в ній містяться лише окремі згадки про дії корпусів і дивізій⁴⁴. В іншій роботі цього автора наводяться приклади застосування кінноти у Галицькій битві, наголошуючи на визначальних тенденціях, що були характерними протягом всієї війни⁴⁵.

Події Галицької битви показано у працях російського дослідника С. Базанова, який розглядає бойову діяльність військ через короткий огляд бойового шляху російських армій, через біографію О. Брусилова і т.д.⁴⁶ Подібний же підхід простежується у роботах А. Шишова, хоча останній, все ж, коротко звертає увагу на окремі епізоди Галицької битви, відзначаючи внесок у її хід та результати деяких військових частин⁴⁷. Проте ці та інші автори, ставлячи перед собою чітко визначену мету, не досліджували у прямій постановці діяльність військ і тогочасну воєнну героїку.

Висвітленню участі російських військ у битві в Галичині значною мірою сприяють збірники біографій воєначальників. Зокрема, це праця групи авторів, де вміщено біографії відомих військових діячів — М. Алексєєва, О. Брусилова, Л. Корнілова. Вони відтворені на маловідомому архівному матеріалі та із залученням спогадів очевидців⁴⁸. Більш широкі відомості про воєначальників Першої світової війни вміщено у біографічному енциклопедичному словнику, підготовленому К. Залеським. Тут зібрано статті більш ніж про 700 військових діячів. Крім вищеназваних, висвітлено біографії генералів російської армії — М. Бонч-Бруєвича, Ю. Данилова, А. Денікіна, В. Драгомирова, М. Іванова, О. Каледіна, Ф. Келлера, П. Ломновського, Д. Надьожного, Р. Радка-Дмитрієва, М. Рузьського, О. Цурікова, Д. Щербачова, Е. Екка⁴⁹. Дані відомості великою мірою дозволяють визначити ступінь участі цих воєначальників і підлеглих їм військ у Галицькій битві.

Бойова діяльність військ під час бойовищ Першої світової війни розглядається у монографіях, дисертаціях, окремих статтях. Події Галицької битви тут займають поважне місце. Діяльність кінноти Південно-Західного фронту висвітлена у дисертаційному дослідженні А. Лужбіна. Він вважає, що російська кіннота змогла проявити свої бойові якості, діючи як у кінних, так і у піших боях, діяла успішно, незважаючи на те, що верховне командування часто використовувало її не за призначенням. Як приклади, він наводить окремі епізоди дій кінних частин у Галицькій битві⁵⁰. У статті С. Картагузова висвітлено діяльність 1-го Уральського козачого полку на фронтах Першої світової війни⁵¹. Бойовій діяльності Донського козацького війська на фронті присвячена робота Н. Рижкової. Дана авторка показала внесок донських козаків у перемогу російських військ у Галицькій битві⁵². Діяльність російської авіації розкриває С. Грибанов⁵³.

Разом з тим зазначимо, що на якість досліджень окремих російських істориків досить часто негативно впливає їх промовисте незнання елементарної української географії. Так, наприклад, С. Картагузов вважає, що м. Кременець (Тернопільська обл.) знаходиться під Києвом, а на думку С. Базанова, м. Луцьк (обласний центр Волині) — у Галичині⁵⁴.

Отже, події Галицької битви знайшли своє висвітлення у багатьох наукових працях істориків Першої світової війни. Бойова діяльність військ розглядалася у більшості з них. Проте висвітлювалася вона з різними підходами, що обумовлювалися середовищем, у якому проводилася робота. У працях радянських дослідників, котрі перебували під сильним ідеологічним тиском, переважав яскраво виражений стратегічний характер досліджень, що мав практичне значення для підготовки командирів Радянської армії. У цих працях обмаль прізвищ воєначальників, не кажучи вже про окремих героїв або приклади внеску військових частин у результати боїв. Виховне значення досвіду участі військ у Галицькій битві радянською історичною наукою не враховувалося, відтак до вивчення діяльності військ радянські автори не доходили. Натомість закордонні, передусім російські білоемігрантські історики, не обходили увагою висвітлення героїзму військ під час битви. Тому можна стверджувати, що останні зробили найбільший внесок у вивчення даного питання.

Сучасні дослідники, як вітчизняні так і зарубіжні, в першу чергу російські, також приділяють увагу вивченню бойової роботи російських військ на фронті. Проте їх праці мають лише поодинокий характер, хоча певною мірою і розвивають висвітлення порушеної проблеми.

В цілому ж комплексного дослідження, яке всебічно розкривало б воєнну героїку Галицької битви 1914 р. поки що не створено. Хоча така робота актуальна сьогодні, оскільки значною мірою впливає на розширення знань про Першу світову війну в цілому, розкриває героїзм військ, окремих бійців і командирів, а відтак значною мірою сприятиме патріотичному вихованню молоді, в першу чергу військової, збагачуватиме знання в області військової історії України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

¹ Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У двох книгах. — Кн. 1: Історичні нариси. — К.: ТОВ «Видавництво „КЛІО”», 2014. — С. 709–710.

² *Тархова Н.* Как создавалась история Первой мировой войны (о деятельности Комиссии по исследованию и использованию опыта войны 1914–1918 гг.) // Последняя война Российской империи: Россия, мир накануне, в ходе и после Первой мировой войны по документам российских и зарубежных архивов: материалы Международной научной конференции 7–8 сентября 2004. — М.: Наука, 2006. — С. 27–28.

³ *Залесский К.* Кто был кто в Первой мировой войне / К.А. Залесский. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2003. — С. 307–308.

⁴ *Тархова Н.* Указ. соч. — С. 28–29.

⁵ Стратегический очерк войны 1914–1918 гг. — Ч. 1: Период от объявления войны до начала сентября 1914 г. Первое вторжение русских армий в Вост. Пруссию и Галицийская битва. — М., 1922 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.grwar.ru/library/Strateg_Essay_1/index.html.

⁶ *Ростунов И.* Русский фронт Первой мировой войны. — М.: Наука, 1976. — С. 6.

⁷ *Зайончковский А.* Первая мировая война / А. Зайончковский. — СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2002. — 878 с.

⁸ *Коленковский А.* Маневренный период первой мировой империалистической войны 1914 г. — М.: Воениздат НКО СССР, 1940. — 368 с.

⁹ Там же. — С. 248.

¹⁰ Там же. — С. 264.

¹¹ *Белой А.* Галицийская битва. — М., 1929. — С. 12.

¹² Там же. — С. 18.

¹³ Там же. — С. 20–31.

¹⁴ Там же. — С. 31–41.

¹⁵ Там же. — С. 48.

¹⁶ Там же.

¹⁷ *Головин Н.* Из истории кампании 1914 г. Дни перелома Галицийской битвы (1–3 сентября нового стиля). — Париж, 1940.

¹⁸ *Белькович Л.* Части 8-го арм. корпуса в бою под Городком в сент. 1914 (помещенной в 4-м выпуске Военно-Исторического Сборника). — М., 1920. — С. 70–72.

¹⁹ *Головин Н.* Из истории кампании 1914 г. на русском фронте. Начало войны и операции в Вост. Пруссии. Прага, 1926. — С. 82–83.

²⁰ *Головин Н.* Из истории кампании 1914 г. Дни перелома Галицийской битвы. — С. 7.

²¹ Там же. — С. 45.

²² Там же. — С. 125–144.

²³ Там же. — С. 144.

²⁴ Там же. — С. 152, 158.

²⁵ Там же. — С. 168–169, 183–196.

²⁶ Там же. — С. 171.

²⁷ *Данилов Ю.* Россия в мировой войне. 1914–1915 гг. — Берлин, 1924. — С. 167–169.

²⁸ Там же. — С. 173.

²⁹ *Сливинский А.* Конный бой 10-й кавалерийской дивизии генерала графа Келлера 8/21 августа 1914 года у д. Ярославце. — *Сербия*, 1921. — С. 47.

³⁰ *Щербачев Д.* Львов–Рава Русская–Перемышль. 9-й Корпус и 3-я армия в Галиции в 1914 г. // *Военный сборник*. — Кн. 10/11. — Белград, 1929–1930. — С. 152.

³¹ *Рубец И.* Конные атаки Российской Императорской Кавалерии в первую мировую войну // *Военная быль*. — 1964. — № 68. — С. 15–18.

³² *Керсновский А.* История Русской Армии. — М.: Воениздат, 1994. — Т. 4. — 338 с.

³³ *Ростунов И.* Указ. соч.

³⁴ *Агеев А.* История первой мировой войны 1914–1918 гг. / Под редакцией доктора исторических наук И.И. Ростунова. — Москва: Наука, 1975. — 712 с.

³⁵ *Виздрик В.* Проблеми висвітлення Першої світової війни радянською історіографією: етапи історичних досліджень // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р. — Львів: АСВ, 2014. — С. 35.

³⁶ *Волковинський В.* Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни // *Український історичний журнал*. — 2004. — № 4. — С. 41–44.

³⁷ *Кривошина Б.* Військові дії Першої світової війни у 1914–1916 рр. на території України у сучасній вітчизняній історіографії (середина 80-х — 90-і роки ХХ століття) // Література та культура Полісся. Забуті та воскреслі імена в історії та культурі України, спірні історичні питання. — Ніжин, 2002. — Вип. 21. — С. 86–96.

³⁸ *Молчанов В.* Всеукраїнський круглий стіл «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» (До 90-річчя з початку Першої світової війни) // *Український історичний журнал*. — 2005. — № 1. — С. 217–219.

³⁹ *Потрашков С.* Харьковские полки. Три века истории / Сергей Потрашков. — Харьков: Око, 1998. — С. 109.

⁴⁰ *Дем'янюк О.* Військове протистояння на території Волинської губернії на початковому етапі Першої світової війни // Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції «Воєнна історія Середньої Наддніпрянщини», 15 березня 2012. — К.: Національний військово-історичний музей, 2012. — С. 288–292; *Івахів О., Щеглов А.* Городоцька битва: дії воюючих сторін в період з 1-го по 9-те вересня / Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції «Воєнна історія Галичини та Закарпаття», 14–15 квітня 2010 р. — К.: Національний військово-історичний музей, 2010. — С. 113–120; *Куцька О.* Галич-Львівська наступальна операція (серпень 1914 року) // Там само. — С. 121–124; *Марущак О.* 12-й гусарський Охтирський полк у Галицькій битві (серпень–вересень 1914 року) // Там само. — С. 144–147; *Науменко А.* Найбільше кавалерійське зіткнення Першої Світової війни // Там само. — С. 130–135; *Топальський В.* Участь авіаційних підрозділів в бойових діях на Буковині у роки Першої світової війни // Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції «Воєнна історія Поділля та Буковини», 25–26 листопада 2009 р. — К.: Центральний музей Збройних Сил України, 2009. — С. 166–171.

⁴¹ Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У двох книгах. — Кн. 1: Історичні нариси. — К.: ТОВ «Видавництво „КЛЮ”», 2014. — С. 44.

⁴² *Виздрик В.* Вказ. праця. — С. 35; *Войтович Л.* Забутий епізод Галицької битви: бій між Демнею та Лінденфельдом досліджень // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р. — Львів: АСВ, 2014. — С. 160–162; *Слободянюк М.* Львів як центр розгортання австрійської армії у коронному краю Галіція на початку Першої світової війни 1914 р. // Там само. — С. 145–147.

⁴³ *Анфертьев И.* История Первой мировой войны на страницах «Военно-исторического журнала» (1994–2004) // Последняя война Российской империи: Россия, мир накануне, в ходе и после Первой мировой войны по документам российских и зарубежных архивов: материалы Международной научной конференции 7–8 сентября 2004. — М.: Наука, 2006. — С. 74–81; *Мальков В.* О новых подходах в изучении истории Первой мировой войны // Там же. — С. 17–26; *Шишов А.* Участие Русской армии в боевых действиях Первой мировой войны // Там же. — С. 216–220; *Тархова Н.* Указ. соч. — С. 27–38.

⁴⁴ *Оськин М.* Галицийская битва. Август 1914. — М.: Цейхгауз, 2006. — С. 15, 18, 23, 27, 43.

⁴⁵ *Оськин М.* Крах конного блицкрига. Кавалерия в Первой мировой войне / Максим Оськин. — М.: Яуза: Эксмо, 2009. — С. 140.

⁴⁶ *Базанов С.* Фронтовые пути русских армий // Военно-исторический журнал. — 1996. — № 1. — С. 72–81; № 4. — С. 24–36; *Его же.* Алексей Алексеевич Брусилов. — М.: Цейхгауз, 2006. — 48 с.

⁴⁷ *Шишов А.* Голгофа Российской империи / А.В. Шишов. — М.: Вече, 2005. — 448 с.

⁴⁸ *Португальский Р.М., Алексеев П.Д., Рунов В.А.* Первая мировая в жизнеописаниях русских военачальников. — М.: Элакос, 1994. — С. 57, 114, 158.

⁴⁹ *Залесский К.* Указ. соч. — С. 75, 190, 200, 220, 249, 267, 295, 369, 509, 533, 658, 688, 703.

⁵⁰ *Лужбин А.* Кавалерия Юго-Западного фронта Первой мировой войны: Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: Санкт-Петербург, 2004. — 259 с.

⁵¹ *Картагузов С.* 1-й Уральский казачий полк на фронтах Первой мировой войны // Военно-исторические исследования в Поволжье. — Саратов, 2005. — Вып. 6 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.august-1914.ru/kartaguzov.html>.

⁵² *Рыжкова Н.* Донское казачество в войнах начала XX века / Н.В. Рыжкова. — М.: Вече, 2008. — С. 71–90.

⁵³ *Грибанов С.* Пилоты Его Величества. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. — 382 с.

⁵⁴ *Картагузов С.* Указ. соч.; *Базанов С.* Алексей Алексеевич Брусилов. — С. 30.

Стаття надійшла до редколегії 23.10.2014 р.

БОЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РОССИЙСКИХ ВОЙСК НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ ВО ВРЕМЯ ГАЛИЦИЙСКОЙ БИТВЫ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье проанализирована полнота освещения исторической наукой боевой деятельности русских войск в Галицийской битве на украинских землях, вклад отдельных воинских частей (соединений) в результат боевых действий (операций), доблести в боях отдельных бойцов и командиров.

Ключевые слова: *Галицийская битва, Юго-Западный фронт, русские войска, боевые действия, армия, армейский корпус, доблесть бойцов и командиров.*

**COMBAT ACTIVITY OF RUSSIAN TROOPS DURING THE BATTLE OF GALICIA
ON THE UKRAINIAN TERRITORIES: HISTORIOGRAPHICAL ANALYSIS**

The extent of coverage of the Russian forces combat activities during the Battle of Galicia on the Ukrainian territories, contribution of some military units (formations) to the combat actions (operations) outcome, victories of certain soldiers and commanders by the historic science are analyzed in the article.

Keywords: *The Battle of Galicia, South and Western Front, the Russian Forces, combat actions, army, the Army Corps, victory of soldiers and commanders.*